

DOKUMENTASJON:

HISTORIE.2\PSYKIATRI.1

GABRIEL LANGFELDT

105252

Rettsoppgjør og mentalhygiene
Aschehoug 1945

Dersom artikkelen er hentet fra et tidsskrift, vil det være av interesse å få klarlagt tidsskriftets navn og nr.

Det følgende er bare en samling betraktninger omkring enkelte sider av Langfeldts foredrag.

S.7-8. Langfeldt tar utgangspunkt i de saker hvor man må anta at rettens avgjørelse kan ende med dødsstraff, og vurderer to veier som rettsforfølgelsen kan ta. Alt. A: den, "- når det gjelder massene - mentalhygienisk sett utvilsomt eneste riktige vei", at domstolene, hvor grunnlag for dette synes å være til stede, raskt avsier dødsdommer, for å skåne massene av hensyn til deres mentalhygieniske problemer om så ikke skjer.
Alt. B: At domstolene følger gjeldene rettspraksis, og tar alle hensyn til formildende omstendigheter og resultater av nødvendige psykiatriske utredninger.

Langfeldt tilføyer litt lenger nede på siden at det ville være den for "samfunnet mentalhygienisk heldigste form for rettspraksis at de store krigsforbrytere blev stillet for standrett og skutt." Innenfor rammen av de gjeldene regler for militær strafferett ville det i seg selv være en krigsforbrytelse å anvende standrett efter at krigshandlingene var opphørt.

S.9. Her heter det: "Hvis det derfor på forhånd er gitt at de verste naziledere og torturister må dømmes til døden, så burde det i landsvikanoordningen være tatt inn **særbestemmelser** for disse kategorier av landsvikere hvorefter det bl.a. kunne sees bort fra visse regler i vår straffeprosess-ordning." - - -

Øverst på s. 13 og s. 21 kommer Langfeldt tilbake til de samme tanker om særbestemmelser.

Det kan vel fastslås at det efter at krigshandlingene var opphørt ikke fantes juridisk grunnlag for å innføre særbestemmelser i straffeprosessen.

S.9. Her heter det: "Ingen opportunistiske hensyn må derfor være det første og absolutte krav som stilles til retten, forsvarer, sakkyndige, vitner og andre som måtte få med disse saker å gjøre."

Opportunistiske hensyn faller antagelig inn under hva som på S.8 benevnes som - - - "den såvel praktisk som økonomisk og for samfunnet mentalhygienisk sett heldigste form for rettspraksis" - - -

Det kan hevdes at knapt noen sak tilfredstillet noen av de absolutte krav.

Som eksempel kan tjene saksbehandlingen for vanlige frontkjempere, når sakene kunne betegnes som like, d.v.s. at man ikke hadde nevneverdig annet å anklage dem for enn deres krigsinnsats på tysk side og medlemskap i NS. De blev dømt i bunter på 4-5 mann. Skyldsspørsmålet var klarlagt på forhånd i og med at de vedkjente seg de to anklagepunkter.

Forsvarernes innsats bestod i å advare de tiltalte mot å provosere retten, d.v.s. forklarte sine handlinger ut fra politiske motiver. Det ville bare føre til noen års ekstra fengselsstraff. Det siste spørsmål som blev stillet til de tiltalte var om de hadde forstått at Norge var i krig med Tyskland.

Rettergangen var gjennomført i løpet av et par timer. Minstestrafen som kunne idømmes var 3 års fengsel. Det blev vel gjerne 4 år om man hadde hatt den frekkhet å påstå at Norge ikke var i krig med Tyskland.

De første frontkjempere som blev dømt forsvarte seg på en måte som gav retten grunnlag for å hevde at de intet angret og intet hadde forstått.

De blev karakterisert som forherdede nazister og idømt 12 års fengsel.

Forutsetningen for å anvende de lover som tiltalen omfattet var at det forelå objektiv skyld, d.v.s. at tiltalte på gjerningstidspunktet var klar over at han handlet i strid med norsk lov. Derfor inneholdt domspremissene all-

tid den standardsetning at "Retten finner bevist at tiltalte hadde forstått at Norge var i krig med Tyskland". forutsetningen for at retten virkelig skulle ha funnet slike bevis måtte jo ha vært at de tiltalte var blitt grundig forhørt m.h.t. sine motiver. Dette innebar å forsvare seg på politisk grunnlag. Forsvarerne unnlot konsekvent å gå på en slik linje. Da ville de selv ha fått ubehageligheter. De tiltalte visste at det kunne koste adskillige år ekstra.

(Enhver som interesserer seg det minste for spørsmålet om Norges krigsdeltagelse vil kunne overbevise seg om at Norge hadde nedlagt våpnene ved kapitulasjonsforhandlinger med de tyske seierherrer den 10 juni 1940, og forpliktet seg til ikke atter å gripe til våpen mot Tyskland for krigens varighet. Norge var altså ikke lenger krigførend etter denne dato.)

De tiltalte hadde selvfølgelig vanlig anledning til å ta ordet under rettsforhandlingen, men følgene kunne altså bli kostbare.

Resultatet måtte bli et hetsoppgjør med anvendelse av tvilsomme rettsregler, ugilde domstoler og vilkårlig fangebehandling, som den uungåelige konsekvens av oppgjørets gigantiske omfang. (Fangebehandlingen fikk man i løpet av noen tid under rimelig kontroll).

Et av Langfeldts anliggender er bekymringen for massenes mentalhygieniske helsetilstand.

Massene oppførte seg helt som man måtte forvente. De feiret krigens opphør med seiers- og mengder av annen rus et par uker. Gaulet "Seiern er vår", og plukket frem sine 17.-mai-sløyfer og dertil hørende norske flagg. Så gikk de til sitt daglige arbeide og nøyet seg med dette. Et lite antall gikk til håndgripeligheter antagelig mest i fylla.

Langfeldt selv gjør seg til talsmann for at "humane strafferettsregler følges til ytterste konsekvens, også når det gjelder landssvikene - selv om det skulle medføre episoder hvor man ut fra hensynet til massenes sinnstilstand kunne være fristet til å anbefale kortere prosess."

Hva som synes bemakelsesverdig er Langfeldts bekymring for massenes mentalhygieniske tilstand dersom deres behov for gjengjeldelse skulle bli hindret av et langdrygt rettsoppgjør. Dette behov ser ut til å være rent hjerne-spinn, dersom det ikke bevisst blir skapt av styresmakter, presse, kringkasting og kanhende en og annen psykiatriker.

De samme styresmakter har selvfølgelig også i sin hånd å skape den beste mentale sinnstilstand hos massene, nemlig ved å vise til Luthers råd om hvorledes man skal forholde seg til sin neste:

"- - unnskyld ham, tale vel om ham og ta alt i beste mening."

Her kunne selvfølgelig også kirken ha hatt en naturlig misjon, istedetfor å avsi "folkedommen over NS"-folk inkludert deres barn.

Efter 50 års okkupasjon har sovjetstaten sluppet kvelertaket på Europas øststater. Vedstående lille klipp fra en bokanmeldelse i 1993 forteller noe om hva de baltiske stater måttet gjennomgå i alle disse år.

Ingen av statene har hatt behov for noe rettsoppgjør. Frigjøringen har foregått med en verdighet som må vekke beundring. Ikke et knyst høres om de lidelser massene i disse land har måttet utholde som følge av mangel på et rigo- røst rettsoppgjør. Massene er nok adskillig mer robuste enn psykiatrikere forestiller seg. De har gudskjelov evnen til å gjennomføre selvreparasjoner når de utsettes for store påkjenninger.

Baltikum i våre hjerter

*Ingvald Godal:
Jeg vil dø vakker,
Litauen,
Leseselskapet, 1993*

Stortingsrepresentant Ingvald Godal har skrevet denne aktuelle boken om de baltiske staters skjebne, gjennom tidene og nå i moderne tid hvor 50 års fremmed okkupasjon bringes til ende og friheten gjenvinnes.

Forfatteren, som er Høyres forsvarspolitiske talsmann på Stortinget og med tidligere erfaring fra internasjonalt hjelpearbeid i den 3. verden, ble valgt til leder for Kontaktgruppe for Baltikum, etablert av 44 stortingsrepresentanter etter Sovjets blokade av Litauen i 1990. Dermed fikk han naturlig nok god kontakt med og gjennomførte en rekke reiser i ulike oppdrag til de baltiske stater. Han opplevde dramatiske timer, blant annet i forskanset parlamentsbygning i Vilnius i Litauen.

Baltnes skjebne var å ligge i klemme mellom øst og vest, raskt okkupert av stormakten i øst. Motstand og utrensning av store deler av be-

folkningen i det forfatteren betegner som den lengste okkupasjon i historien, ga uteliggelig store tap. Av de baltiske staters innbyggertall i 1939 på vel seks millioner, gikk vel to millioner tapt i perioden 1939 - 55 (inkl. tallene for flukt til vest). Tapstall på vel 33 prosent av hele befolkningen! Med 85.000 døde (= 2 prosent av befolkningen) i krigen, ble Finland regnet som å ha store tap. I Norge gikk 10.000 liv, 0,3 prosent av befolkningen tapt. Noe forenklet kan sies at balterne ble rammet 100 ganger verre enn oss, de med 50 års okkupasjon, vi med fem.

Baltnes historie minner mye om vår egen. De ser på oss i Norden som brødre og foretrekker Norden som samarbeidspartnere fremfor Tyskland som gir andre asso-

Det er visst først når spesialistene kommer inn og får folk til å kjenne ordenlig etter at problemene melder seg.

S.14-15. "På den annen side er det sikkert nok at der hos mange landsvikere foreligger sjelelige anomalier som legmannen ikke er oppmerksom på," - -. (anomali = avvik).

Det må vel idag kunne hevdes at denne diagnose forteller mer om psykiatriske mentale helsetilstand enn om det klientell han omtaler. Han hadde vel knapt hatt anledning til å studere noen av dem på nært hold.

Videre omtales omfattende undersøkelser foretatt i Danmark. På det tidspunkt Langfeldt skrev denne utredning, forelå vel ennå ikke resultatene av disse undersøkelser, og det ser heller ikke ut til at Langfeldt har funnet noe av interesse i ettertid.

Mennesker som lever så nært inn på hverandre som soldater i kaserner og skyttergraver, og fanger i celler og brakker, et samvær som kunne pågå gjennom rekker av år, måtte da ha fått forferdelige problemer med alle disse anomalier. Det er klart at en slik gettotilværelse fremtvinger solidaritet, men det burde også ha vært betydelige problemer med gnisninger i all denne trangboddhet. Sikkert er en del ubehageligheter foretrengt, men hadde det vært problemer ut over de små trivialiteter måtte det da sitte noe igjen i hukommelsen. Et intervju med samtlige gjenlevende ville vel gi et så idyllisk bilde av samhold, kameratskap og gjensidig hjelpsomhet at påstand om foretrengning av det ubehagelige vil oppstå.

Antagelig ville et intervju med Grini-fanger gi et lignende resultat.

Overlege Frøshaug på Ilebu gjennomførte intervjuer med et stort antall fanger, muligens samtlige, antagelig med henblikk på en større utredning. Det ser heller ikke her ut til at det fremkom resultater som var egnet til offentliggjørelse.

På Ilebu blev det gjennomført en intelligensprøve som det også blev stille om. Med utgangspunkt i middeltallet for befolkningen lik 100, viste gjennomsnittet blandt fangene 110.

Personlig avsatt jeg 2 av mine 3 år på overlegens kontor, med ansvar for hans journaler og diagnosekartotek. Dette materiale må vel være bevart i riksarkivet. Jeg betenker meg ikke på å hevde at det bare meget skjelden var diagnoser som hørte hjemme i psykiatrien. I et par alvorlige saker tydde noen til skuespill med henblikk på å hale ut tiden. Ellers er det nærmeste jeg kommer noen tilfeller av: Meningo encephalopatia traumatica, dextri, men det var visst forårsaket av en håndballkamp, og ikke noe mentalhygienisk landsvikersyndrom.

Fra sitt opphøyde observasjonssted betrakter tilslutt Langfeldt de mange landsvikdømte og uttrykker sin bekymring for hvorledes det skal gå med dem når de en gang "skal vende tilbake til samfunnet".

han avslutter sitt foredrag med å si:

"La oss ved en streng, men rettferdig og psykologisk riktig behandling av landsvikerne vise dem, at for oss er ikke hevnen det viktigste, men ønsket om gjennom straffen å forbedre dem og derved gi dem en sjanse til å delta i gjenoppbyggingen av det samfunn som nettopp på grunn av deres forkjærte innstilling og forræderiske handlinger nær var blitt et varig bytte for fienden.

De aller færreste landsviksaker inneholder et fnugg av hva man i daglig tale kaller kriminelle handlinger. Det foreligger heller ingen påstander om at det i løpet av 50 år har oppstått noen merkbar økning i kriminaliteten som følge av de landsvikdømtes mentalhygieniske problemer eller anomalier.

Hele landsvikproblemet kan faktisk tilbakeføres til hva Langfeldt kaller "- - deres forkjærte innstilling". I sovjetstatens siste år fant man det formålstjenlig å underlegge denslags avvikere behandling i lukket psykiatrisk anstalt. Det fantes visst sogar medisiner som hjalp mot lidelsen.

Ut fra krigstidens erfaringer er følgende ordtak utmyntet:

Seirens frukter er beruselse. Nederlag fremtvinger ettertanker.